

ЧЕРДИНЦЕВ Ю. Г.,

доктор філософії з галузі знань «Право»,
докторант

(Національний університет

«Одеська юридична академія»)

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.5.2.25>

МИТНІ КОМПЕТЕНЦІЇ У ПОНЯТІЙНОМУ АПАРАТІ МИТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Статтю присвячено визначенню сутності поняття «митні компетенції», виокремленню їх особливостей і здійсненню його зіставлення з такими спорідненими поняттями, як «митна компетентність» і «професійна компетентність». Встановлено, що поняття «митні компетенції», яке передбачено і визначено у ст. 570 МК України є новітнім правовим поняттям як для митного законодавства зокрема, так і для чинного законодавства України у цілому. Зазначено, що актуальність визначення його сутності та змістовного навантаження, характеристики особливості його нормативно-правового регулювання зумовлена необхідністю подальшого удосконалення митного законодавства і законодавства про державну службу. Це питання набуває особливої ваги з огляду на відсутність наукових публікацій з цієї проблематики.

Встановлено, що поняття «митні компетенції», на відміну від поняття «компетенція митних органів» (має юридичне значення), має прикладне значення і являє собою сукупність певних характеристик (знань, умінь, навичок, здібностей, мотивів, цінностей), вичерпний перелік яких надано ст. 570. Визначено, що оскільки поняття «митна компетентність» являє собою здатність особи застосовувати названі характеристики, тобто митну компетенцію у практичній діяльності для досягнення відповідних результатів ефективності, ці поняття співвідносяться як ціле і частка. Зазначено, що нормативне визначення поняття «митні компетенції» через поняття «професійна компетентність» (ст. 570 МК України) є порушенням юридичної техніки, оскільки останнє є значно ширшим та більш об'ємним за своїм змістом і сутністю.

Ключові слова: митні компетенції, митне законодавство, перелік митних компетенцій, рівень посад посадових осіб митних органів, типові посади митних органів, спеціальні вимоги, посадові особи митних органів.

Cherdyntsev Yu. H. Customs competences in the conceptual apparatus of customs legislation

The article is devoted to defining the essence of the concept of “customs competences”, identifying their features and comparing it with such related concepts as “customs competence” and “professional competence”. It is established that the concept of “customs competences”, which is provided for and defined in Art. 570 of the Customs Code of Ukraine, is a new legal concept both for customs legislation in particular and for the current legislation of Ukraine in general. It is noted that the relevance of defining its essence and substantive load, characteristics of the features of its regulatory and legal regulation is due to the need for further improvement of customs legislation and legislation on civil service. This issue acquires particular importance given the lack of scientific publications on this issue.

It is established that the concept of "customs competence", unlike the concept of "competence of customs bodies" (has a legal meaning), has an applied meaning and is a set of certain characteristics (knowledge, skills, abilities, motives, values), an exhaustive list of which is provided in Art. 570. It is determined that since the concept of "customs competence" is the ability of a person to apply the named characteristics, that is, customs competency in practical activities to achieve the corresponding results of efficiency, these concepts are related as a whole and a part. It is noted that the normative definition of the concept of "customs competences" through the concept of "professional competence" (Art. 570 of the Customs Code of Ukraine) is a violation of legal technique, since the latter is much broader and more voluminous in its content and essence.

Key words: *customs competences, customs legislation, list of customs competences, level of positions of customs officials, typical positions of customs bodies, special requirements, customs officials.*

Актуальність проблеми. Поняття «митні компетенції», яке передбачено і визначено у ст. 570 Митного кодексу України [1] (далі – МК України) є новітнім правовим поняттям як для митного законодавства зокрема, так і для чинного законодавства України у цілому. Актуальність визначення його сутності, змістовного навантаження, зіставлення його з іншими спорідненими поняттями («митна компетентність», «професійна компетентність», «компетентність митних органів»), характеристики особливостей його нормативно-правового регулювання безперечно зумовлена необхідністю як подальшого удосконалення митного законодавства, так і становлення і розвитку теорії службового права та службового законодавства. Питання визначення сутності поняття «митні компетенції» набуває особливої ваги з огляду на відсутність наукових публікацій з цієї проблематики.

Метою статті є визначення сутності поняття «митні компетенції», виокремлення їх особливостей і здійснення зіставлення цього поняття з такими спорідненими поняттями, як «митна компетентність» і «професійна компетентність», «компетентність митних органів».

Виклад основного матеріалу. Однією із особливостей спеціальних вимог до претендентів на посаду державної служби в митному органі є митні компетенції як новітнє правове явище у сфері митної служби, яких уперше визначено у ст. 570 МК України в редакції Закону «Про внесення змін до Митного кодексу України щодо встановлення особливостей проходження служби в митних органах та проведення атестації посадових осіб митних органів» [2]. Названа стаття не тільки передбачає «митні компетенції», але й визначає, що це «вимоги до професійної компетентності посадових осіб митних органів, які займають посади державної служби категорій «Б» і «В», що містять сукупність характеристик (знань, умінь, навичок, здібностей, мотивів, цінностей), які забезпечують виконання посадовими особами обов'язків на високому рівні для реалізації завдань, покладених на митні органи».

Перш ніж перейти до характеристики цього поняття видається за доцільне звернутися до визначення сутнісно-змістовних значення понять «компетенція». Аналіз теоретичних доробок з цього питання свідчить про те, що поняття «компетенція» має два таких значення: 1) юридичне: це – сукупність встановлених в офіційній формі прав і обов'язків, тобто повноважень будь-якого органу або посадової особи [3, с. 196]; право здійснювати відповідно до статусу ... функції і повноваження...» [4, с. 433]; формально визначений обсяг повноважень наділеного владою суб'єкта щодо виконання його функцій [5, с. 240]. Саме цей аспект досліджували зокрема Д. Примаченко (аналіз поняття та правової природи компетенції, характеристика структури компетенції митних органів) [6]; А. Назарко (комплексний аналіз поняття та особливостей компетенцій митних органів України з урахуванням поточних інновацій у митній сфері) [7; 8]; О. Ільченко (характеристика окремих понятійно-категоріальних елементів системи теоретико-правового регулювання відносин протидії корупції у митній сфері як важливого складового елементу зміцнення митної безпеки) [9]; 2) прикладне (практико-орієнтоване): це – сукупність певних характеристик (знань, умінь, навичок, здібностей,

мотивів, цінностей). Стосовно цього аспекту поняття «митні компетенції» слід зазначити, що з огляду на його новітній характер наукові доробки є відсутніми.

Важливо звернути увагу на те, що прикладне значення поняття «митні компетенції» має прояв у тому, що абз 4 п. 4 ст. 570 МК України передбачає, що визначення цього поняття надається тільки для цілей Розділу XX «Митні органи», тобто це визначення не поширюється не тільки на інші нормативно-правові акти, але й не поширюється на інші розділи МК України. Таким чином, поняття «митні компетенції» має обмежено-прикладне значення, що підтверджується тим, що це поняття, попри те, що воно поширюється на Розділ XX МК України, фактично використовується тільки в ст.ст. 570 «Особливості прийняття на службу до митних органів», 570-3 «Особливості проходження служби в митних органах», 585 «Оплата праці посадових осіб та працівників митних органів» цього Розділу. При цьому важливо акцентувати увагу на тому, що поняття «митні компетенції» має безпосереднє відношення як щодо прийняття особи на службу до митних органів, так і щодо проходження державної служби посадовими особами митних органів (про що йдеться нижче).

Аналіз поняття «митні компетенції» дає підстави виокремити такі основні характеристики, які визначають їх сутність, особливості та дозволяють відмежувати від інших споріднених понять.

1. Митні компетенції – це: а) вимоги до професійної компетентності посадових осіб митних органів (абз. 5 ч. 4 ст. 570); і б) спеціальні вимоги до осіб, які претендують на зайняття посад державної служби категорій «Б» і «В» у митних органах (абз. 3 ч. 4). При цьому слід звернути увагу на такі важливі моменти.

Законодавець використовує два поняття – «компетенція» («митні компетенції») і «компетентність» («професійна компетентність»), що потребує як визначення сутності цих понять, так і їхнього зіставлення. Слід звернути увагу на те, що у цьому разі використано прикладний аспект поняття «митні компетенції» (знання, уміння, навички, здібності, мотиви, цінності). Натомість «компетентність» – це здатність особи застосовувати названі характеристики, тобто компетенцію у практичній діяльності для досягнення відповідних результатів ефективності. Виходячи із наведеного слід зазначити, що МК України, використовуючи поняття «компетенція» (вірніше поняття «митні компетенції»), передбачає тільки необхідність володіння відповідними характеристиками, тобто знаннями, уміннями, навичками, здібностями, мотивами, цінностями, що не передбачає вимоги стосовно здатності особи застосовувати ці характеристики на практиці з метою досягнення відповідних результатів.

Видається, що таке положення є прийнятним у тому разі, коли йдеться про претендента на посаду державної служби у митному органі, оскільки визначити його рівень митної компетентності є неможливим, так як особа не здійснює практичної діяльності в митному органі. Водночас важливо звернути увагу на те, що стосовно посадових осіб митних органів використання поняття «митні компетенції» є некоректним, особливо у розрізі перевірки їхнього рівня «митних компетенцій». Видається, що у цьому разі йдеться не про поняття «митні компетенції», а про поняття «митна компетентність», оскільки має місце саме визначення здатності посадових осіб митних органів реалізувати свої митні компетенції у практичній діяльності, тобто йдеться про рівень митної компетентності. У контексті наведеного слід звернути увагу на те, що Закон «Про державну службу» [10] використовує поняття «професійна компетентність» щодо: а) особи, яка претендує на посаду державної служби (п. 1 ст. 20); і б) державних службовців у контексті необхідності підвищення ними рівня професійної компетентності (ст. 48). Таким чином, Закон «Про державну службу» передбачає необхідність володіння претендентом таким якісним показником, як «професійна компетентність», який є неможливим без такого кількісного показника, як «компетенція». Наведене свідчить про те, що поняття «компетентність» співвідноситься з поняттям «компетенція» як ціле і частка, або іншими словами «компетенція» є складовою «компетентності».

Має місце і необхідність здійснення зіставлення понять «митні компетенції» і «професійна компетентність» у митному законодавстві. Слід звернути увагу на те, що законодавець

визначає поняття «митні компетенції» через поняття «професійна компетентність»: «митні компетенції – це вимоги до професійної компетентності ...», тобто частка (компетенція) визначається через ціле (компетентність), що є порушенням юридичної техніки. Ще одним порушенням юридичної техніки є те, що визначаючи поняття «митні компетенції» через поняття «професійна компетентність», законодавець не тільки не надає визначення поняття «професійна компетентність», але й не передбачає посилання на Закон «Про державну службу», в якому таке визначення надається для сфери державної служби: це «здатність особи в межах визначених за посадою повноважень застосовувати спеціальні знання, уміння та навички, виявляти відповідні моральні та ділові якості для належного виконання встановлених завдань і обов'язків, навчання, професійного та особистісного розвитку» (п. 5 ч. 1 ст. 2). Як підсумок вищенаведеного слід зазначити, що і використання поняття «митні компетенції» у МК України, і передбачене визначення цього поняття є досить дискусійними і вони потребують внесення відповідних змін до ст. 570 МК України.

2. Зміст митних компетенцій становить сукупність певних характеристик, вичерпний перелік яких визначено ст. 570 МК України. З огляду на те, що ані МК України, ані Закон «Про державну службу» не передбачають визначення наведених вище понять, видається за необхідне зупинитися на них, зокрема зазначити, що: а) знання – це обсяг теоретичної інформації, що стосується певної сфери; сукупність відомостей з певної галузі, набутих у процесі навчання, дослідження тощо; б) уміння – це здатність успішно та свідомо виконувати діяльність у сфері митної справи, розв'язувати завдання, що ґрунтується на набутих знаннях і досвіді; в) навички – набуті досвідом і практикою вміння виконувати певні дії та завдання автоматично, без зайвих зусиль, використовуючи наявні знання для досягнення мети; г) здібності – це індивідуально-психологічні особливості людини, які є умовою успішного виконання діяльності у сфері митної справи та які забезпечують швидке оволодіння знаннями, уміннями і навичками; д) мотиви – це спонукання, які рухають до дій, поведінки або діяльності, викликаючи потребу в чомусь і визначаючи напрямок та стійкість її вчинків; ж) цінності – це те, що особа вважає особливо важливим, значущим і вартісним, що визначає її поведінку, рішення та мотивацію. Як слідує з наведеного, переважна більшість понять є взаємообумовленими, взаємопов'язаними та взаємозалежними між собою.

У контексті наведеного слід звернути увагу на окремі неточності, що мають місце стосовно переліку характеристик, якими має володіти особа, яка претендує на посаду державної служби в митному органі. Так, МК України не передбачає визначення поняття «професійна компетентність» (через яке визначається поняття «митних компетенцій»), а Закон «Про державну службу», який передбачає визначення поняття «професійна компетентність», відносить до його змісту такі характеристики, як: а) спеціальні знання (обсяг теоретичної інформації, що стосується сфери митної справи; сукупність відомостей з галузі митної справи, набутих у процесі навчання, дослідження тощо); б) уміння; в) навички; г) моральні якості, тобто внутрішні риси, переконання та принципи особи, які визначають її ставлення до добра і зла, справедливості, честі та відповідальності, а також регулюють поведінку та взаємодію з іншими людьми. Йдеться про такі якості, як: подяка, чесність, співчуття, співпереживання, співпраця, повага, рівність, справедливість, мужність, схвалення, щирість, відповідальність, наполегливість, самоконтроль тощо; д) ділові якості, тобто особистісні риси та характеристики особи, які визначають її ефективність та успішність у професійній діяльності. Йдеться про такі якості, як: самостійність, відповідальність, комунікабельність, цілеспрямованість, стресостійкість, чесність, вміння приймати рішення, працездатність, гнучкість тощо. Як свідчить вищенаведене, переліки характеристик митних компетенцій і професійної компетентності переважно не співпадають (окрім умінь і навичок), що дає підстави стверджувати про прогалини та неточності, які мають місце у правовому регулюванні поняття «митні компетенції» та потребують як усунення колізій, так і доопрацювання прогалин.

3. Сукупність характеристик поняття «митні компетенції» спрямовано на забезпечення виконання посадовими особами обов'язків на високому рівні для реалізації завдань, покладених на митні органи. Визначальним у цьому положенні є прикметник «високий

рівень», який допускає не тільки широке тлумачення з огляду на те, що його нормативно не урегульовано, але й можливість прояву суб'єктивності при вирішенні питання щодо визначення рівня виконання посадовими особами своїх обов'язків.

Видається, що у цьому разі має місце сукупність таких показників, як: а) своєчасність: виконання посадових обов'язків є безпосередньо пов'язаним з дотриманням визначених строків, тобто недостатньо просто виконати свої обов'язки – необхідно виконати їх у відповідності до встановлених строків; б) інтенсивність: визначається повнотою його службових обов'язків, тобто сукупністю усіх можливих і допустимих варіантів відповідної поведінки, дій і рішень; в) сумлінність: має прояв насамперед у досягнутих результатах певної діяльності: недостатньо просто будь-чим займатися – необхідно досягати певних позитивних результатів своєї діяльності; г) творчість: недостатньо будь-якою ціною виконувати службові обов'язки, доручення чи вказівки керівника, а необхідно проявляти при цьому інноваційність у виборі того варіанту рішення, яке буде найбільш ефективним, доцільним та оптимальним у певній ситуації; д) ініціативність: слід проявляти активну поведінку щодо внесення нових пропозицій при вирішенні тих чи інших питань, що належать до повноважень, тобто посадова особа не повинна чекати вказівок та розпоряджень з боку керівника, а має сама ініціювати вирішення певних питань [11, с. 129].

4. Митні компетенції характеризуються колом осіб, на яких поширюється їхня дія. Перш ніж перейти до характеристики цього кола осіб, слід звернути увагу на те, що вони поширюють свою дію або на посадових осіб митних органів, або на осіб, які претендують на зайняття посади державної служби в митному органі, і не стосуються працівників митних органів, діяльність яких регулюється законодавством про працю. Слід виокремити три групи осіб, на яких поширюються митні компетенції, у залежності від критерію класифікації, зокрема від:

1) статусу осіб, тобто: а) осіб, які претендують на зайняття посади державної служби в митному органі – при прийнятті на службу до митних органів (п. 4 ст. 570 МК України); б) осіб, які є посадовими особами митних органів – при щорічній перевірці рівня їхніх митних компетенцій (ст. 570-3 МК України);

2) категорій посади державної служби (визначених Законом «Про державну службу»), які займають посадові особи митних органів, тобто:

а) категорії «А»: як уже зазначалося вище, поняття «митні компетенції» використовується тільки у ст.ст. 570, 570-3 і 585 МК України, і тільки ст. 570 передбачає, що митні компетенції як спеціальна вимога стосується осіб, які претендують на зайняття посад державної служби категорій «Б» і «В» у митних органах. Водночас слід звернути увагу на те, що ст.ст. 570-1 і 570-2, які стосуються вимог до особи, яка претендує на посаду керівника Держмитслужби (державна посада категорії «А») та порядку її призначення на посаду та звільнення з посади, не передбачає жодного згадування поняття «митні компетенції». Таким чином, на рівні законів питання щодо поширення митних компетенцій на особу, яка претендує на посаду державної служби категорії «А» (начальник Держмитслужби, його перший заступник і заступники), в митному органі не регулюється. При цьому важливо зазначити, що це питання регулюється на рівні такого підзаконного нормативно-правового акта, як Каталог типових посад посадових осіб митних органів [12] (далі – Каталог). Так, п. 9 Каталогу передбачає, що до державних посад категорії «А» належать I і II рівні типових посад митних органів, тобто рівні, які охоплюють посади, основний функціонал яких становлять: керівництво митним органом, здійснення повноважень керівника державної служби в митному органі, визначення пріоритетних цілей, стратегії розвитку та плану роботи митного органу, забезпечення зовнішньої та внутрішньої комунікації тощо. Тобто йдеться про типові посади стратегічного рівня до яких належать Голова Держмитслужби, перший заступник і заступники Голови Держмитслужби. Отже, на рівні підзаконного нормативно-правового акта митні компетенції поширюються на посади державної служби категорії «А» у митному органі. Видається, що такий підхід є, як мінімум, некоректним і потребує як переосмислення, так і належного нормативного регулювання на рівні закону, зокрема – на рівні ст. 570-1 МК України;

б) категорії «Б»: йдеться про державні посади керівного рівня, до яких належать посади керівника: а) самостійного структурного підрозділу апарату Держмитслужби (департамент, управління); б) самостійного структурного підрозділу (відділ, сектор), заступника керівника самостійного структурного підрозділу апарату Держмитслужби (департамент, відділ, сектор), першого заступника, заступника начальника митниці; в) структурного підрозділу і його заступників у складі самостійного структурного підрозділу апарату Держмитслужби (управління, відділ, сектор); керівника самостійного структурного підрозділу і його заступників самостійного структурного підрозділу митниці (управління, відділ, сектор); керівника підрозділу у складі самостійного структурного підрозділу і його заступників митниці (відділ, сектор); керівника митного поста і його заступників; керівника структурного підрозділу і його заступників у складі митного поста (відділ, сектор);

в) категорії «В»: йдеться про посади фахового рівня, до яких належать посади головного державного інспектора, старшого державного інспектора, державного інспектора;

3) рівня посади державної служби в митному органі (тобто ознаки, що відображає якісні відмінності у характеристиках складності та відповідальності роботи на тому чи іншому рівні службової діяльності на посадах державної служби в митних органах). Відповідно до Каталогу [12] встановлено вісім рівнів посад у залежності від їхнього основного функціоналу, які об'єднано у три групи: стратегічний рівень (І і ІІ рівні посад); керівний рівень (ІІІ, ІV, V рівні посад); фаховий рівень (VI, VII, VIII рівні посад).

5. Уперше нормативно визначено перелік митних компетенцій і здійснено їхню класифікацію на дев'ять груп у залежності від: а) переліку типових посад посадових осіб митних органів (вісім рівнів); б) основного функціоналу посад відповідного рівня (напр., керівництво митним органом, здійснення повноважень керівника державної служби в митному органі, визначення пріоритетних цілей, стратегії розвитку та плану роботи митного органу, забезпечення зовнішньої та внутрішньої комунікації тощо – для І і ІІ рівнів посад тощо); в) ролі та місця посади в організаційній структурі митного органу (напр., посада керівника самостійного структурного підрозділу апарату Держмитслужби) та її основної мети (напр., забезпечення реалізації державної митної політики, зокрема з питань: митного контролю, митного оформлення, захисту прав інтелектуальної власності, надання адміністративних послуг тощо).

Висновки. Вищенаведене дозволяє зробити такі основні висновки щодо поняття «митні компетенції»: по-перше, характеризується прикладним (практико-орієнтовним) аспектом; по-друге, співвідноситься з поняттями «митна компетентність» і «професійна компетентність» як частка і ціле; по-третє, як спеціальна вимога є невід'ємними тільки для осіб, які претендують на посади державної служби в митних органах, на відміну від посадових осіб митних органів, для яких невід'ємною вимогою є митна компетентність.

Список використаних джерел:

1. Митний кодекс України від 13.03.2012 р. Дата оновлення: 31.10.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text>.
2. Про внесення змін до Митного кодексу України щодо встановлення особливостей проходження служби в митних органах та проведення атестації посадових осіб митних органів: Закон України від 17.09.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3977-20#Text>.
3. Авер'янов В.Б. Компетенція. Юридична енциклопедія / редкол.: Ю.С. Шемшученко та ін. У 6 т. Т. 3. К-М. Київ: Укр. енцикл., 2001. 790 с.
4. Селіванов А.О. Компетенція. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 5. Адміністративне право. Харків: Право, 2016. 960 с.
5. Петришин О.О. Компетенція. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 3. Загальна теорія права. Харків: Право, 2017. 952 с.
6. Примаченко Д.В. Компетенція митних органів у сфері реалізації митної політики: сучасний стан. *Вісник Запорізького національного університету*. 2011. № 1. С. 126–129.

7. Назарко А.А. Митні компетенції в Україні: впровадження інновацій для підвищення ефективності. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 5. С. 587–592.
8. Назарко А.А. Поняття та особливості компетенції митних органів у контексті інноваційних процесів у сфері митної справи України. *Правова держава*. 2024. № 55. С. 77–86.
9. Ільченко О.В. Компетенція митних органів одо протидії корупції у царині забезпечення митної безпеки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія Право. 2024. Вип. 86. Ч. 3. С. 317–322.
10. Про державну службу: Закон України від 16.12.2015 р. № 3723-ХІІ. Дата оновлення: 04.06.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text>.
11. Біла-Тіунова Л.Р. Науково-практичний коментар до Закону України «Про державну службу». Одеса: Фенікс, 2020. 628 с.
12. Деякі питання оплати праці посадових осіб та працівників митних органів: Постанова КМ від 23.05.2015 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/618-2025-%D0%BF#n24>.

Дата першого надходження рукопису до видання: 17.09.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 24.10.2025

Дата публікації: 28.11.2025

